

antro-pólus

*Egyensúlyok,
eszmények,
képzetek*

2019 1-4

Vendégszerkesztő

A.Gergely András

FELELŐS SZERKESZTŐ

Papp Richárd

ROVATSZERKESZTŐK

Papp Richárd, Szabó Miklós, Csernus Fanni

TÖRDELÉS

Barna Orsolya

OLVASÓSZERKESZTŐK

A.Gergely András

Juhász Anna

IMPRESSZUM

Felelős kiadó: ELTE, TáTK Kulturális Antropológia Tanszék

Felelős szerkesztő: Papp Richárd

Szerkesztők: Csernus Fanni, Kiss Máté, A.Gergely András, Szabó Miklós

Kiadja: ELTE, TáTK Kulturális Antropológia Tanszék

Kiadó postacíme: 1117 Bp. Pázmány Péter sétány 1/A, 2.72

Tartalomjegyzék

A.Gergely András: Előszó helyett	5
FÓKUSZBAN: EGYENSÚLYOK, ESZMÉNYEK, KÉPZETEK.....	7
Vendég-látás /társ-területek pillantásaiból/ megközelítése	8
Győrfiné Körtvélyesi Franciska: A Harry Potter sorozat antropológiai megközelítése	9
Kepes-Végh Ádám: „Vágási Feri beszél az Internetbe”. Az internetes mémek vizsgálata a humor kultúrantropológiai lencsén keresztül.....	17
Pajor Katalin: Lokális és etnikai identitáskonstrukciók dél-szlovákiai élettörténetekben – etikai és módszertani kérdések	28
Turóczi Ildikó: A Tábor	43
MÓDSZERTANOK	65
Szabó Orsolya: Trance-transz. Egy underground zenei közösség rítusainak antropológiai értelmezése.....	66
HÁTTÉRTAPASZTALAT.....	133
Gyökér Róbert: A jelentés útjai. A fordítás gyakorlata az ökológiai térben	134
A.Gergely András: A suhanás, sodrás, tündöklés antropológiája /Természet és művészet a vizualításban/.....	167
EGYPERCESEK.....	209
Réffy Orsolya: Antropológia-tanulásom antropológiája – annak is az a része, hogy mi marad meg, mit mire használhatok.....	210
Handó Péter: Nem a cet által elnyeltem.....	215
Zsehránszky István: Hangra hang ugyanaz	218
A.Gergely András: Kor-kép, létezés-hit – tükör által világosan	220
SZEMLE.....	223
A.Gergely András: Történetmondási antropológiák felé.....	224
A.Gergely András: Feltáró évtizedek, szaktudományi kulcskeresés, amerikanisztikai vallástudomány	243

MIKRO-FÓKUSZ: A KILENCVENESEKRE.....	247
Hofer – Boglár '90 emléknep.....	248
Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: Öt történet, öt lecke	250
Papp Richárd: Megtalálni az embert. Boglár Lajos antropológiájának személyes olvasata.....	261
Sárkány Mihály: Kilencven éve született Hofer Tamás.....	267
Kovács Péter Barnabás: Németh Lajosról születése 90. évfordulóján.....	276
 SZAK-TÁRGY-SOR	 278
A.Gergely András: Antro a jogi kultúratörténet felől.....	279
Boglár Lajos: Claude Lévi-Straussról	285
A.Gergely András: Egy emberkép-korszak antropológiai tükrözései	294

A.Gergely András

Antro a jogi kultúratörténet felől

Nemigen forgatjuk, kevésbé ismerjük. Ami fura is, de tudománytörténeti okok miatt mégis lelhetünk magyarázatokra. Viszont – bár a történeti múltban és a joggyakorlat, jogfelfogás és a népelet-kutatás szokásjogi aspektusai között mégis ott a helye, a kultúra- vagy tudományközi találkozás élménye szempontjából szintúgy. Persze, a jogról köznapian gyakorta beszélünk (a mindennapi beszédben föllelhető változatait tekintve: felszínesen, ítélkezően, sarkosan, lekezelően, rendszerint tévedésektől sem mentesen) megfogalmazott impressziók, valamint a jog szakmai, tudományos, intézményes kezelése (ítélkezés, jogrendszer, jogi alapelvek, jogszabályok, normák, törvények, stb.) esetében, ugyanakkor ettől a mindennapiságtól messze távolra esik az, amit a joghoz és a jogról való gondolkodáshoz asszociációként társítunk. Jut azonban találkozási felület is (amilyen a jogi oktatás, a jogtudományi kutatás, a jogelmélet, jogképeség, jogtörténeti kutatás, jogérzékenység, politikai joggyakorlat, jogintézmények, stb.), amelyen a társadalomtudományi érdeklődés és tudás terep-területként jelentkezik, s ahol a szakmai és a közbeszédben megerősödő jogérvényesülés, jogérzékenység magában a jogfejlődési folyamatban is szerepet kap (ide értve képviselőit, alkalmazóit, értelmezőit vagy ellenzőit is, lásd a jogászság társadalomtörténeti kezelése, a jogantropológia számos részterülete, stb.). Jószerével hasonló a helyzet, ha a néprajzhoz közelítünk: népdal, folklór, életmód, gazdálkodás, népszokások, néphagyomány, s így tovább – találkozik és ismerkedik is a népről való fogalmak történeti rendszerével, a folklór váltoásaival, ágazataival, kölcsönhatásaival, tematikus kérdéskörökre szabott néprajzkutatói műhelyekkel, szaktudósokkal, szakmai közléskultúrával és kutatások százaival. Esetünkben e két terület, a jog és néprajz közös tartományáról, a jogszokások, a jogi tartalmú népszokások, a kultúratörténet jogi olvasatának és a néprajzi jelenségek jogi értelmezésének határterületéről esik szó.

Az efféle dilemmákkal körülvett kötet nem forog közkézen az antropológusok között. Holott bármely térség, világrész, település bármely közössége, bármely szertartás, rítus, hitvilág, művészeti vagy életviteli megnyilatkozás, értékrend vagy szokás éppúgy telített

a hagyományok és modernizálódások inherens rendszerével, melynek feltárása, előzményként értékelése, rendszerező figyelembevétele ugyanolyan alapkészlet része, mint a rokonsági, vagyoni, lakóhelyi census, alapadatok, strukturális mutatók belátása és regisztrálása. Nem szeretnék itt a végtelenbe nyúló szakirodalmi asszociáció-térbe vagy hivatkozási tengerbe fulladni, de nem is szükséges, minthogy *A jogtörténet új forrásai. Jogi Kultúratörténeti és Jogi Néprajzi Digitális adattár* címen egy egész sorozat indult 2011-től a Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógiai és Vidékfejlesztési Karának keretében Szekszárdon. Első köteteik részben az elődök, a tudományterületet alapozók, főképp Tárkány Szücs Ernő örökségének tiszteletével indultak (pl. a *Jogi Kultúratörténeti és Jogi Néprajz új forrásai I-II.*) áttekintő konferencia anyagaiból (kiadva 2018, két kötetben 412 oldalon), de a kiadvány-sorozatban a legkülönbébb esettanulmányi, forrásfeltárási és kutatási aspektusú munka is napvilágot látott (így például Bánkiné Molnár Erzsébet kötete *A jászkun szabadság helyi sajátosságai a Jászkun terület népi kultúrájában 1682–1876.* 2017., 234 oldalon). S ha lehet a néprajzi szempontokat a szabadság jogi kultúrtörténetével, a szokásjogot az igazgatási autonómiával, a földbirtoklás szempontjait a földhasználat és tulajdonjog tradícióival, a nők öröklési normáit az organikus közösségek gúnyverseivel, megszólítási konvencióival, a valláserkölcsh szabályaival, a morál változataival, a bíraskodási és igazgatási joggyakorlat számos változatával összhangban mint életvezető normák rendszerét feltárni, akkor az ebben a kötetben kétségtelenül igen emelkedett szinten megtalálható, s nem utolsósorban olyan kutatótól, aki ezt évtizedek óta kitartóan kutatja. S lehet persze rögvest megtalálni az antropológia terepmunka-végzési hiányérzetet mint eltávolító szempontot ettől a gyűjtő, történeti, kis- vagy nagytérégi fókuszú elemzéstől, de semmiképp sem lehetne aktuális, nagy érvényességgel kimondott lokális elemzést adni mindezek nélkül. A helyi közösségek „kitalált hagyományainak”, a tárgyalkotó népművészet mellett a jogformáló emberi csoportkötöttségek egész rendszerének, a jogérzék és érdekérvényesítés specifikusan etnikai, regionális vagy identitás-meghatározó komponenseinek együttes jelenléte egyazon társadalmi miliőben bizony fontossá teszik mindezek ismeretét.

Mindezekét, s a továbbiakét nem különben. A sorozat nyolcadik kötete, mely *Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár* gyűjteményes cím alatt megjelent, Nagy Janka Teodóra által szerkesztett kiadvány, mely *A jogtörténet új forrásai* cím alatt ismerteti egy

2011-ben indult kutatási témakört, mely a jogi kultúratörténet intézményesítésének és egy eredendően fontos új Adattárának kialakítását mutatja be.¹⁴⁶ Maga a gyűjtés, kutatás, ismeretfeltárás és adatbázisba szervezés éppen tíz éve kezdődött feladatát jelző könyvsorozat és a további publikációk mintegy százas nagyságrendje egykönnyen elbizonytalanítja a kutatót, mit is mondhat átfogóan magáról a törekvésről, az eredményekről, a tudásgyarapodás lehetőségeiről és a gyűjtő-elemző-feltáró-közreadó tevékenység egészéről. De van, amit mindenképpen el kell mondani, alább elsősorban erre szorítkozom.

Az első, s messze nem lényegtelen alapozás (talán minden továbbihoz) Tárkány Szücs Ernő professzor szerepe és fundamentális munkája, mely voltaképp ismeretlen tudástartomány újdonságerejével tört be mind a jogtörténeti szakirodalomba, mind a néprajzba, mind pedig a szociológiai, kultúratörténeti, kulturális antropológiai, művelődéstudományi ismeretkészletbe. És valljuk be, mindezekben belül is igen elkülönült, „elvarázsolt”, erősen specifikus kört, alig néhány embert hatott (meg vagy) át. Alig akad olyan, akit a Tárkány Szücs által kínált végtelen tudás, a *Magyar jogi népszokások* 1981-es kiadása (majd a későbbi 2003-as) több mint kilencszáz oldalán összefoglalt jogszokások, társadalmi szabályok, szomszéd népek kölcsönhatásai, regionális tagoltság, etnikai eltérések, egyének és csoportok, társadalmi és helyi tagozódás, illem és norma, szabályok és eltérések, szabályozó elvek és hagyományok, rendtartások és értékrendek, írott és íratlan elvek, normák, értékek (látszólag helyi, belterjes, de valójában) roppant kiterjedt világát észbontóan részletes aprólékossággal megkomponált egésze el ne rémített volna, s el ne ijesztett volna attól, hogy e szaktudományi „bibliát” kellő aprólékossággal áttanulmányozza. Tárkány Szücs könyvjegyzéke mintegy húsz oldalon apró betűkkel felsorolt több száz tétel, ezekben még a lábjegyzetek sokszoros mennyiségű hivatkozási anyaga nem is szerepel, csak a főbb művek vagy források. S persze indokolt a kétely, miért kell ezt a fontosságot túlzásokba esve „forgalmazni”, de valóban az a helyzet, hogy egész szaktudományi rendszerek, tudáságazatok, szakmák, tevékenységi körök, akadémiai nagycsoportok is kimaradhatatlan részesei kéne legyenek ez alapozó mű rendszeres használatából.

¹⁴⁶ *A jogtörténet új forrásai. Jogi Kultúratörténeti és Jogi Néprajzi Digitális adattár.* Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógiai és Vidékfejlesztési Kar. Szekszárd, 2018., 360 oldal, /kétnyelvű címekekkel és többnyelvű összefoglalókkal/. Elérhető itt: <http://jogineprajz.hu/kiadvanyok/megjelent>

Csakhog: az alapszintű vagy specifikusabb néprajzi művek forrásai között szereplő hivatkozások mellett valójában a művelődés-, társadalom-, tudomány-, jog-, néprajz-, szokás-, életmód-, rétegződés-, család-, intézmény-, párkapcsolat-, gazdaság- és jogalkalmazás-történet egyaránt valamiféle „bábeli könyvtárként” kellene kezelje a korában nem kellőképpen megbecsült tudós főművét és munkáját. Márpedig ez – illőképpen visszafogva a minősítő jelzőket és vádaskodó mutogatást – finoman szólva is elmaradt eddig.

Eddig – de eztán már másképp. A Kutatócsoport, mely Tárkány Szücs indíttatására alapozott komplex ismeretanyag összegzésére, emlékének ápolására, tisztelő konferencia és kiadvány összeállítására vállalkozott, voltaképp megszabadította a sanyarú szégyentől nemcsak a néprajzos, művelődéstörténész, jogász, kommunikációkutató vagy antropológus szakmák képviselőit, hanem szimpla hagyatékörzés helyett a készítés komolyan vételét vállalva is új programba kezdve vállalta következetesen, hogy eredményeket mutat föl alapkutatási és tematikus alkalmazási színtereken.¹⁴⁷

S annak belátásával, hogy itt lényegében egy évtized kutatómunkájának összegzéséről lehet szó, beleértve a főszereplők korábbi tevékenységét és szakmai orientációját is, mely ugyancsak nem csekély, ez összegző kötet írásai is egyszerre tükröznek áttekintő olvasatokat és nagyobb ívű tematikus vonzasköröket.

NAGY JANKA TEODÓRA: *A jogtörténet új forrásai: a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár* címen foglalja össze a csoport szakmai munkáját (7-46. old.), BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET: *Az igazgatási autonómia lokális történeti, jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi forrásai, módszertani és elméleti kérdései a Jászkun területben* címen mutatja föl,

¹⁴⁷ A program kutatási alaptámogatási háttere /OTKA/ e kötetben szinte a bevezető összegzés és befejező (angol) összefoglaló mellett a rendkívül hatékony munkavégzést bizonyítja, s ennek temérdek lajstromát, kiadványok, forráskutatások, előadások, tanulmányok, konferenciák, adatforrások, további közlemények, oktatási anyagok gazdag tárházát adja is a Pécsi és a Szegedi Tudományegyetem, valamint az ELTE partnerségének értelmét adó törekvés. Egészen konkrétan, s illőképpen említve a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kar, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténet Tanszéke, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolája, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, valamint a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék támogatásával készülő közös munka a „A MAGYAR JOGRENDSZER MEGÚJÍTÁSA A JOGÁLLAMISÁG ÉS AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ JEGYÉBEN” címen összegződött.

milyen térségi-etnikai-történeti dimenziók érvényesülnek egy speciális joghelyzetű kistérségben, írása végén egy részletes dokumentáció, egy 1746-os jászkiséri statutum közjó érdekében megfogalmazott szövegével és átiratával (47-111. old.), a kutatócsoport ugyancsak alap-tagja BOGNÁR SZABINA: *Kérdőívek a nemzetközi és a hazai jogi néprajzban* fogalomkörben tekinti át a néprajzi-szociológiai módszertan variációit (113-152. old.), ugyanitt a jogtörténész szegedi tanszékvezető HOMOKI-NAGY MÁRIA: *A mindennapok joga a jobbágy-paraszság végrendeleteiben kérdéskörét* vonja be a levéltári források magánjogtörténeti körébe (153-203. old.), a /sajnálatosan éppen most elhunyt/ pécsi professzor KAJTÁR ISTVÁN: *Áttekintő értékelés a jogi kultúrtörténet forrásairól, módszertani és elméleti kérdéseiről, eredményeiről* címen foglalja össze szinte megszállottan elkötelezett gyűjtésének érdemi forrásanyagát és ezek kezelésének metodikáját, lényegében egy kultúrtörténeti bevezetés anyagaként (205-249. old.), végül NAGY JANKA TEODÓRA, aki benyomásom szerint nemcsak „lelke”, de a kiadványsorozat gondozója, meghatározó bázisa is, *A jogi népeletkutatás (1939-1948) nemzetközi előzményei, elméleti és módszertani kérdései, eredményei a hazai interdiszciplináris tudományfejlődésben* összegző címen tárja fel az adattár feladatához, interdiszciplináris vállalkozásához, az európai jogi néprajz elmúlt másfélszáz évének és a hazai elméleti-módszertani kutatás-előzményeknek meghatározó irányait, tudásterületeit (251-277.), közleménye végéhez csatolva Sárközi Sándor középső Duna-vidéki jogi néphagyományok községi szintű áttekintését (1942), melynek adat-értékeire és összevont jelentés-mivoltára utal írásában is (278-317. old.). A kötetet a pályázati időszakban megjelent publikációk jegyzéke (317-332.), kutatói portré- és fotómelléklet, valamint az egész kutatás idegen nyelvű kivonatos összefoglalója zárja (333-360. old.).

Fennebb, bevezetőben utaltam a tematikus monográfiák, összegző kötetek megismerési lehetőségeinek korlátosságára..., s lám, az elkapkodott tartalomjegyzék-kivonattal mintegy igazoltam is indító impresszióimat: csupán körvonalak halvány sormintáit lehet jelezni ennyi terjedelemben, de messze nem a tanulmányok tartalmát és átfogó elméleti-történeti-módszertani lényegét. S tény, hogy adatbázisba rendezett anyagról van szó, mely ráadásul nyílt hozzáféréssel el is érhető és letölthető, mégis, ezek bennük rejlő értékeiről, szakmatörténeti értelemben vett újdonság-erejükről, s a társ-tudományok vagy kortárs elméleti irányok felé közvetíthető értékeiről még alig-alig szólhattam. Bizonyos, hogy ez talán fontosabb lenne, mint a kivonatok levonata, de a méltányosabb

megítélést, az aprólékosabb kutatási és megismerési munkát úgysem végezhetem el egymagam. Szerencsére a kötet bármely írását, sőt a sorozat bármely kötetét elővéve ez nem szorul bizonyításra – annál inkább az Olvasó, a mindenkori felhasználó méltó figyelmére számíthatok a gyűjtemények érdemi megbecsülése terén.